

Напрям 4. Психологічна та соціальна підтримка груп ризику та людей з особливими потребами

Журавльова Лариса Петрівна

доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри психології розвитку та консультування

Кротюк Катерина Андріївна

аспірант кафедри психології розвитку та консультування

Житомирський державний університет імені Івана Франка

м. Житомир, Україна

СМИСЛОЖИТТЄВІ ОРІЄНТАЦІЇ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ, ЯКІ ПЕРЕБУВАЛИ В ЗОНІ АТО

Військова діяльність є однією з найважливіших функцій держави в умовах сучасного суспільства. Вона чи не найбільше пов'язана з ризиком для життя і здоров'я армійця. Участь у бойових діях спричиняє деструктивний вплив на свідомість військовослужбовця, що призводить до кризи ідентичності. Це проявляється у труднощах адаптації до мирного життя, неадекватності соціальних взаємодій та втраті цілісного сприймання себе.

Професійна діяльність, а саме умови військової служби, обумовлюють зміни в смисложиттєвих орієнтаціях людини, які можуть мати гармонійний або дисгармонійний характер. Водночас, складові ціннісно-сміслової сфери військовослужбовців впливають на всі етапи професіоналізації [5, с. 49]. Виконання службових обов'язків військових зумовлює постійне переосмислення життєвих цінностей, так як її специфіка є небезпечною та часто кризовою для людини. У процесі власної діяльності військовослужбовець або зазнає психологічної травми, що призводить до втрати сенсу буття або набуває нових смислів, що веде до особистісного зростання.

Незважаючи на численні дослідження ціннісно-сміслової сфери особистості [1, с. 241; 2, с. 198; 3, с. 67], недостатньо вивчено, які саме цінності та смисли переважають в учасників бойових дій та чим вони відрізняються від

військовослужбовців, які не мають такого досвіду. **Метою** є емпіричне дослідження впливу досвіду участі військовослужбовців у бойових діях на їх смисложиттєві орієнтації. **Гіпотезою** дослідження є припущення про деструктивний вплив досвіду участі в бойових діях на смисложиттєві орієнтації військовослужбовців.

Для досягнення мети було застосовано психодіагностичну **методику** «Тест смисложиттєвих орієнтацій (СЖО)» Д. Леонтьєва [4, с. 3] та використано такі статистичні методи: обрахування t-критерію Стьюдента для незалежних вибірок з метою виявлення достовірних відмінностей між контрольною (військовослужбовці, які не мають досвіду участі в АТО) та експериментальною (військовослужбовці-учасники бойових дій) групами; критерію кутового перетворення Фішера. Дослідження проводиться у військовій частині Житомирського району. Загальна вибірка складає 70 військовослужбовців-чоловіків (35 з яких мали досвід участі в бойових діях, 35 – не мали).

Емпіричне дослідження військовослужбовців-учасників бойових дій та тих, хто не перебували в зоні АТО виявило, що їх показники смисложиттєвих орієнтацій не мають відхилень від стандартної норми. Для більш змістовного аналізу складових ціннісно-сислової сфери було здійснено диференціацію від високого до низького рівнів їх проявів (табл. 1).

Таблиця 1

**Рівні вираження показників смисложиттєвих орієнтацій
військовослужбовців, які перебували/не перебували в зоні АТО (%)**

Шкала	Рівень	<i>Військовослужбовці- учасники бойових дій</i>	<i>Військовослужбовці, які не перебували в зоні АТО</i>
<i>«Цілі»</i>	Високий	37,1	28,6
	Середній	60,0	68,5
	Низький	2,9	2,9
<i>«Процес»</i>	Високий	34,3	28,6
	Середній	57,1	68,5
	Низький	8,6	2,9

«Результат»	Високий	20,0	14,3
	Середній	71,4	74,3
	Низький	8,6	11,4
«Локус-контролю – Я»	Високий	0,0	0,0
	Середній	80,0	82,9
	Низький	20,0	17,1
«Локус-контролю – життя»	Високий	28,6	42,9
	Середній	68,5	48,6
	Низький	2,9	8,5

За всіма шкалами респонденти обох груп мають середній рівень розвитку показників смисложиттєвих орієнтацій. Військовослужбовці живуть не лише сьогоденням чи минулим, а намагаються контролювати власні дії та планувати майбутнє. Вони усвідомлюють власне життя насиченим, адекватно оцінюють його прожиту частину. Досліджувані контрольної та експериментальної групи задоволені власною самореалізацією на середньому рівні.

Виявлено чітку відмінність від інших шкал результатів за «Локус-контролем – Я» (Я-господар життя), оскільки високих показників не має жоден з обох груп досліджуваних. Припускаємо, що чинниками таких показників є відсутність можливості приймати самостійні рішення, необхідність виконання розпоряджень від командування частини, невизначеність життєвої ситуації. Незважаючи на це, вони прагнуть жити згідно з поставленими цілями.

Відсоткове співвідношення рівнів значущості смисложиттєвих орієнтацій військовослужбовців, які мають/не мають досвід участі в бойових діях не є кардинально відмінним за своїм характером, проте мають деяку специфіку. В результаті їх статистичної перевірки ми виявили, що відмінності між респондентами обох груп не є статистично значущими («Цілі»: $t=-0,40$, $p\leq 0,69$; «Процес»: $t=-0,53$, $p\leq 0,60$; «Результат»: $t=0,44$, $p\leq 0,66$; «Локус-контролю – Я» та «Локус-контролю – життя»: $t=-0,72$, $p\leq 0,47$).

Встановлено достовірні відмінності між обома групами респондентів за змістовними характеристиками двох смисложиттєвих орієнтацій, оскільки виявлено розбіжності у розподілі рівнів їх значущості. Вони виявлені на середньому рівні осмисленості процесу власного життя («Процес»: $\varphi^*=0,03$, $p\leq 0,1$), а за його керованістю – на високому та середньому (відповідно, $\varphi^*=0,02$, $p\leq 0,1$; $\varphi^*=0,04$, $p\leq 0,07$). Тобто, достовірно більша кількість учасників бойових дій, на відміну від тих, хто не перебував в зоні проведення АТО, сприймають власне життя емоційно насиченим, можуть контролювати його залежно від певних обставин. Респонденти контрольної групи вважають, що здатні вільно схвалювати рішення та будувати перспективні плани.

Висновки. Складові ціннісно-сміслової сфери військовослужбовців, які перебували/не перебували в зоні проведення АТО, мають деякі специфічні відмінності. Смисложиттєві орієнтації військовослужбовців, які мають такий досвід, переважно є більш диференційованими за їх значущістю та осмисленістю, порівняно з тими, які не перебували в зоні проведення АТО.

Перспективи подальшого дослідження вбачаються у лонгітюдному дослідженні динаміки ціннісно-сміслової сфери особистості військовослужбовців-учасників бойових дій.

Література:

1. Виговський С. Є. Теоретико-методологічні підходи до вивчення смислової сфери особистості. *Наука і освіта*. 2012. № 6, С. 240–243.
2. Журавльова Л. П., Матюшенко Т. А. Вплив емпатії на розвиток ціннісно-сміслової сфери старшокласників з різною професійною спрямованістю. *Наука і освіта*. 2009. № 6, С. 197–201.
3. Журавльова Л. П., Мужанова Н. В. Динаміка ціннісно-сміслової сфери учасників субкультур. *Психологія: реальність і перспективи: зб. наук. праць*. Вип. 12 / упоряд.: Р.В. Павелів, Н.В. Корчакова. Рівне: РДГУ, 2019. С. 66 – 71.

4. Леонтьев Д.А. Тест смысложизненных ориентации (СЖО). 2-е изд. М.: Смысл, 2000. 18 с.
5. Романишин А.М. Зміст педагогічного поняття “військова діяльність”. *Збірник наукових праць Національного університету оборони України*. 2011. №3, С. 47-51.